

даності. Якщо так, то потрібне безпосереднє сприйняття. Причому не лише зором, органами відчуттів, але й рефлексією. Але при рефлексивному спостереженні («баченні») неможливо досягнути всі складові вторинних (розумово-інтелектуальних) ідей. Тому потрібна така панорамна перспектива стосовно внутрішнього сприйняття («душі»), складних ідей тощо, яка дозволяє сприймати через «бачення» – або безпосередньо візуальне, або рефлексивне.

Висновки. Отже, візуальні образи мають повдвійну реалізацію у філософії Модерну – зовнішнього, фізичного характеру, та внутрішнього, метафізичного. Перший пов'язаний із активною увагою мислителів Модерну до оптики та фізіології зору. Другий – з істиною та шляхами її досягнення, що є наслідком осмислення методологічних наслідків з появи нової оптики, нових теорій зору, розвитку оптичних приладів, появи нових теоретичних засобів виразності. Виникає необхідність показати, як це відображається в філософських працях. Оптика в добу Модерну набуває значення «візуальної епістемології», яка в історико-філософській перспективі тісно пов'язана з західною традицією мислення. Як і в інших сферах науки, дослідники проблеми зору в епоху Модерну пропонують модель, яка змінює античні та середньовічні уявлення про візуальне сприйняття та його оптичні складові. Виникає принципово нова модель пізнавального відношення до світу, яка активізувала розвиток філософського пізнання в цілому і візуального зокрема.

Список використаних джерел

1. Батаева Е. В. Видимое общество. Теория и практика визуалистики: монография / Е. В. Батаева. – Х.: ФЛП Лысенко И. Б., 2013. – 349 с.
2. Беркли Д. Опыт новой теории зрения / Д. Беркли. – Сочинения. – М.: Мысль, 2000. – С.15–103.
3. Бэкон Ф. Новый органон / Ф. Бэкон. – Сочинения: в 2-х т. – Т.2. – М.: Мысль, 1971. – С.12–79.
4. Гоббс Т. Основы философии / Т. Гоббс. – Сочинения: в 2-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.66–270.
5. Декарт Р. Мир, или трактат о свете / Р. Декарт. – Сочинения: в 2-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1989. – С.179–249.
6. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении: в 4-х кн.: кн.1–3 / Дж. Локк. – Сочинения: в 3-х т. – Т.1. – М.: Мысль, 1985. – С.78–582.
7. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении: в 4-х кн.: кн.4 / Дж. Локк. – Сочинения: в 3-х т. – Т.2. – 560 с.
8. Мальбранш Н. Разыскание истины / Н. Мальбранш. – СПб.: Наука, 1999. – 560 с.
9. Юм Д. Трактат о человеческой природе / Д. Юм. – Сочинения: в 2-х т. – Т.2. – М.: Мысль, 1996. – 928 с.
10. Cartesian Empiricism / Ed. by Dobre M., Nyden T. – Springer, 2013. – 326 p.
11. Geuss R. Richard Rorty in Princeton: Personal Recollection [Electronic source] / R. Geuss. – URL: <https://www.bu.edu/arion/files/2010/03/Geuss-on-Rorty.pdf>
12. Goulet A. Optiques: The Science of the Eye in the Birth of Modern French Fiction / A. Goulet. – PENN University of Pensilvania Press, Philadelphia. 2013. – 280 p.
13. Kuklick B. Seven thinkers and how they grew: Descartes, Spinoza, Leibniz; Locke, Berkeley, Hume; Kant // R. Rorty, J. B. Schneewind and Q. Skinner (eds). Philosophy in History. Essays on the historiography of Philosophy. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – P.125–139.

References

1. Bataeva E. V. Vidimoe obshchestvo. Teorija i praktika vizualistiki: monografija / E. V. Bataeva. – H.: FLP Lysenko I. B., 2013. – 349 s.
2. Berkli D. Opyt novoj teorii zrenija / D. Berkli. – Sochinenija. – M.: Mysl', 2000. – S.15–103.

3. Bjekon F. Novyj organon / F. Bjekon. – Sochinenija: v 2-h t. – T.2. – M.: Mysl', 1971. – S.12–79.
4. Gobbs T. Osnovy filosofii / T. Gobbs. – Sochinenija: v 2-h t. – T.1. – M.: Mysl', 1989. – S.66–270.
5. Dekart R. Mir, ili traktat o svete / R. Dekart. – Sochinenija: v 2-h t. – T.1. – M.: Mysl', 1989. – S.179–249.
6. Lokk Dzh. Opyt o chelovecheskom razumenii: v 4-h kn.: kn.1–3 / Dzh. Lokk. – Sochinenija: v 3-h t. – T.1. – M.: Mysl', 1985. – S.78–582.
7. Lokk Dzh. Opyt o chelovecheskom razumenii: v 4-h kn.: kn.4 / Dzh. Lokk. – Sochinenija: v 3-h t. – T.2. – 560 s.
8. Mal'bransh N. Razyskanie istiny / N. Mal'bransh. – SPb.: Nauka, 1999. – 560 s.
9. Jum D. Traktat o chelovecheskoj prirode / D. Jum. – Sochinenija: v 2-h t. – T.2. – M.: Mysl', 1996. – 928 s.
10. Cartesian Empiricism / Ed. by Dobre M., Nyden T. – Springer, 2013. – 326 p.
11. Geuss R. Richard Rorty in Princeton: Personal Recollection [Electronic source] / R. Geuss. – URL: <https://www.bu.edu/arion/files/2010/03/Geuss-on-Rorty.pdf>
12. Goulet A. Optiques: The Science of the Eye in the Birth of Modern French Fiction / A. Goulet. – PENN University of Pensilvania Press, Philadelphia. 2013. – 280 p.
13. Kuklick B. Seven thinkers and how they grew: Descartes, Spinoza, Leibniz; Locke, Berkeley, Hume; Kant // R. Rorty, J. B. Schneewind and Q. Skinner (eds). Philosophy in History. Essays on the historiography of Philosophy. – Cambridge: Cambridge University Press, 1984. – P.125–139.

Ilyina H. V., PHD in Philosophy, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ukraine, Kyiv), galyna.ilyina@gmail.com

Visual paradigm in empirical tradition of knowledge

The article investigates the problem of «ocularcentrism» in the Early Modern philosophy, which conceptualized the «visual epistemology». It is shown that the Early Modern optics, as a significant part of the intellectual practices of its time, distinguished Cartesian and Newtonian positions. Visual perception becomes the object of special interest in solving the problem of achieving reliable knowledge. The author focuses on the visual paradigm of epistemology presented in the philosophy of British empiricism. For empiricists, eyes are an ideal design that can't be improved by any optical device. In the context of sight and vision, the problem of «light» is identified, which is equated with the obvious truth. In its turn, it is achieved by the activity of reason, which appears as the «light». The visual context mentioned in the article did not introduce a radical reorientation into the general position of British sensualism. The process of logical, intellectual cognition in empiricism is due to the general possibilities of perception, including the ability to look, to see, to perceive visually. Cognition is grounded in empiricism on the basis of direct data, including visual data.

Keywords: ocularcentrism, visual, light, vision, mind, cognition, epistemology.

* * *

УДК 162.6

Гнатюк Я. С.,
кандидат філософських наук, доцент,
Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника (Україна,
Івано-Франківськ), j.s.hnatiuk@gmail.com

ЛОГІКА ДІАЛЕКТИКИ ЯК ДІАЛЕКТИКА ЛОГІКИ

Аналізується логіка діалектики як серія іманентних конверсійних дефініцій і діалектика логіки як методологія її конструювання. Діалектика логіки концептуалізується за допомогою граматичної форми пропозиційної функції і дефінітивної специфікації. Логіка діалектики репрезентується як функціональна діалектика модифікаторів, дескрипторів і функторів.

Ключові слова: логіка діалектики, діалектика логіки, функціональна діалектика, граматична форма, пропозиційна функція, дефінітивна специфікація.

Проблематизація логіки діалектики як теорії була започаткована тезою К. Поппера: «Логіка діалектики як теорія неможлива» [1, с. 122]. Антитезою до неї виступає твердження: «Побудова теорії логіки діалектики можлива». Її обстоюють Є. Солопов, С. Труфанов, А. Шуман та інші [2, с. 22; 3, с. 10; 4,

с. 170; 5, с. 175]. Завдання цієї статті, власне й полягає в оберненні тези: «Карл Поппер правий: логіка діалектики як теорія неможлива» на тезу: «Георг Гегель правий: логіка діалектики як теорія можлива».

Логіка діалектики і діалектика логіки є опозиційними предикатами, що дефінітивно специфікуються самі через себе, як на емпіричному, так і на теоретичному рівні. Логіка діалектики як емпірична діалектика – це емпірична діалектика логіки, у якій тезою виступає граматична форма, антитезою – пропозиційна функція, синтезом – дефінітивна специфікація.

Логіка діалектики як теоретична діалектика – це теоретична діалектика логіки, у якій тезою виступає пропозиційна функція, антитезою – граматична форма, синтезом – дефінітивна специфікація.

Проаналізуємо діалектику логіки на емпіричному й теоретичному рівнях. Емпірична діалектика логіки є емпіричною логікою діалектики граматичної форми, пропозиційної функції і дефінітивної специфікації. Така послідовність конструювання й аналізу в діалектиці логіки обумовлена тим, що конструювання й аналіз в логіці діалектики відбувається шляхом переходу від логіки до металогіки, підйому з теоретичного рівня на метатеоретичний. У зазначеній послідовності до теоретичного рівня належать граматична форма і пропозиційна функція, до метатеоретичного рівня – дефінітивна специфікація. Граматична форма є конструктором традиційної логіки, а пропозиційна функція – сучасної логіки як логіки, дефінітивна специфікація – конструктором логіки діалектики як металогіки.

Граматична форма у традиційній логіці – це суб'єктно-предикатна структура судження, яка утворюється шляхом об'єднання суб'єкта і предиката зв'язкою. Суб'єкт як граматичний підмет є носієм інформації про себе, предикат як граматичний присудок – носієм інформації про інший об'єкт, зв'язка, граматично виражена дієсловами «є», «не є», – носієм інформації про належність чи неналежність предиката суб'єкту. Суб'єктно-предикатна структура судження є формальним аналогом структури розповідного двоскладного речення, граматичний центр якого виражений підметом і присудком.

Пропозиційна функція в сучасній логіці – це логічна функція, областю значень якої є висловлювання, що виражають судження. Розрізняють пропозиційні функції в логіці висловлювань і логіці предикатів. Пропозиційна функція в логіці висловлювань – це логічний сполучник, аргументами якого є прості висловлювання, що виражають прості судження, а значенням – складне висловлювання, яке з них складене.

Пропозиційна функція в логіці предикатів – це предикат, аргументом якого є терм як власне ім'я предмета, та квантор як знак кількості, аргументом якого є предикат, а їхнім спільним значенням – просте висловлювання, що виражає просте судження.

Дефінітивна специфікація або, більш стисло, дефініція в логіці діалектики – це синтез одиничного, особливого й загального як структурних елементів поняття. Необхідно розрізнити дефініцію в логіці й дефініцію в логіці діалектики. Дефініція в логіці, як традиційній, так і сучасній, є запереченням. А дефініція в логіці діалектики є запереченням заперечення, або запереченням зі збереженням.

Дефініція як визначення змісту поняття, складена із дефінієндума і дефінієнса. Дефінієндумом називається ліва частина дефініції, що містить визначуване поняття, дефінієнсом – права частина дефініції, що містить визначувальне поняття. Результатом дефініції є дефінітивне судження. У дефінітивному судженні традиційної логіки суб'єкт є дефінієндумом, предикат – дефінієнсом. У дефінітивному висловлюванні логіки предикатів аргумент є дефінієндумом, функція – дефінієнсом. У дефінітивному судженні логіки діалектики суб'єкт і предикат є дефінієндумами, одиничне, особливе й загальне – дефінієнсами.

У такій перспективі дефінітивне судження традиційної логіки є судженням з однією дефініцією – дефініцією суб'єкта, що має форму «суб'єкт є предикат». А дефінітивне висловлювання логіки предикатів – судженням із двома дефініціями, що має форму «суб'єкт є аргумент, предикат є функція».

У логіці ж діалектики, що виконує роль металогіки стосовно традиційної логіки і логіки предикатів, дефінітивне судження, як, власне, і в логіці предикатів, також є судженням із двома дефініціями – дефініцією суб'єкта і дефініцією предиката, що може мати форми «суб'єкт є одиничне, предикат є загальне», «суб'єкт є загальне, предикат є особливе», «суб'єкт є особливе, предикат є загальне» тощо.

Дефініція виявляє комунікативну специфіку суджень суб'єктно-предикатної структури традиційної логіки, висловлювань пропозиційно-функціональної структури логіки предикатів і суджень дефінітивно-специфікативної структури логіки діалектики. У такій спосіб вона відкриває можливості для комунікації між різними, часто протилежними логічними системами, у рамках деякої ширшої логічної системи – логіки діалектики. Саме логіка діалектики інтегрує навколо концепту дефінітивної специфікації як універсального синтезу інформації різноманітні логічні системи.

У судженнях традиційної логіки комунікативний статус мають суб'єкт і предикат. Комунікативна функція суб'єкта полягає в тому, щоб окреслити нове знання, істинність якого ще потребує свого обґрунтування. Комунікативна ж функція предиката полягає у тому, щоб окреслити відоме знання, істинність якого вже обґрунтована. Комунікативний смисл суджень традиційної логіки загалом виражений через зв'язок нового зі старим, у синтезі того, що відомо, із тим, що невідомо.

У висловлюваннях логіки предикатів комунікативним статусом наділені аргумент і функція. Комунікативна роль аргументу полягає у позначенні власними іменами предметів деякої непорожньої предметної області. А комунікативна роль функції – предиката чи квантора – полягає у співвіднесенні множини власних імен як аргументів функції із множиною логічних значень, складеною з двох елементів – істини та хибності як значень функції. Завдяки комунікації між областю визначених і областю значень функції обчислюється істиннісне значення висловлювань логіки предикатів. У цьому й полягає їхній комунікативний смисл.

У логіці діалектики комунікативні статуси суб'єкта і предиката традиційної логіки та аргумента і функції логіки предикатів дефінітивно специфікуються як одиничне, особливе й загальне. Форма судження

традиційної логіки «суб'єкт є предикат» через механізм дефінітивної специфікації може бути модифікована у форму висловлювання логіки предикатів «суб'єкт є аргумент, предикат є функція», а наведені форми модифіковані у форму судження логіки діалектики «суб'єкт є одиничне, предикат є загальне», «аргумент є одиничне, функція є загальне». Дефінітивна специфікація у логіці діалектики постає окремим прикладом сходження від абстрактного до конкретного, дедуктивним перенесенням інформації про комунікативні статусні ознаки із дефінієндума до дефінієнса. У результаті дефінітивної специфікації одиничне, особливе і загальне як модифікатори суб'єкта і предиката, чи аргумента і функції, також набувають комунікативного статусу.

Отже, емпірична діалектика логіки постає як дефінітивна модель комунікації. Вона описує інформаційну взаємодію між універсумами міркування як обсягами поняття, передавання інформації як змісту поняття за допомогою дефініції від одного універсуму міркування до іншого.

Теоретична діалектика логіки є виходом емпіричної логіки діалектики на теоретичний рівень, переходом діалектики логіки у логіку діалектики.

Логіка діалектики – це теорія і методологія дефінітивної специфікації поняття як одиничного, особливого і загального у сфері поняття, судження й виводу. Вона є напрямом метафізичної логіки, її розширеним варіантом, синтезом мереології як логіки цілого і частини та силогістики як логіки імен. Логіка цілого і частини описує сферу буття і є об'єктною логікою, логіка імен – сферу мислення і є суб'єктною логікою. Вони разом фіксують збіг об'єкта і суб'єкта та слугують підставою для обґрунтування принципу тотожності буття і мислення.

У порівнянні з метафізичною і традиційною логікою як численням загальних імен, логіки діалектики є численням одиничних, часткових й загальних імен.

Дефінітивна специфікація в логіці діалектики, виходячи з її дефініції, може бути дефініцією поняття у сфері поняття, дефініцією поняття у сфері судження і дефініцією поняття у сфері виводу. Дефінітивні специфікації в логіці діалектики визначають її структуру. Вона має наступний вигляд.

I. Дефініція поняття у сфері поняття.

1. Дефініція загального у сфері поняття.
2. Дефініція особливого у сфері поняття.
3. Дефініція одиничного у сфері поняття.

II. Дефініція поняття у сфері судження.

1. Дефініція одиничного у сфері судження.
2. Дефініція особливого у сфері судження.
3. Дефініція загального у сфері судження.

III. Дефініція поняття у сфері виводу.

1. Дефініція особливого у сфері виводу.
2. Дефініція одиничного у сфері виводу.
3. Дефініція загального у сфері виводу.

Логіка діалектики є діалектикою поняттєвих дефініцій, дефініцій одиничного, особливого і загального, що поступово змінюють одна одну і розвиваються, модифікуються шляхом дефінітивних специфікацій, переходячи з нижчого щабля дефініцій на вищий. Проаналізуємо названі дефініції відповідно до структури логіки діалектики.

I. Дефініція поняття у сфері поняття

Поняття як поняття у логіці діалектики відрізняється від поняття у традиційній логіці. Якщо поняття в традиційній логіці – це результат узагальнення класу предметів за суттєвою ознакою, то поняття в логіці діалектики – це система його дефініцій, що утворюють його структуру. Це системна цілісність як єдність загального, особливого й одиничного [6, с. 160].

У структурі поняття логіки діалектики можна виокремити загальне, особливе й одиничне як модифікатори, поняття, судження й вивід, суб'єкт й предикат, антецедент й консеквент, диз'юнкти, крайні й середній терміни як дескриптори, зв'язку «є» і «не є», логічні сполучники «якщо... , тоді...» й «або» як функтори. Модифікатори є засобами зміни і розвитку поняття, дескриптори – засобами опису етапів розвитку поняття, функтори – засобами побудови нових понять із вихідних.

Обсяг поняття логіки діалектики містить дві низки категорій: «ціле – частина – елемент» й «рід – вид – індивід». Перша з них належить логіці цілого і частини, друга – логіці імен, а вони обидві в їх єдності – логіці діалектики.

Поняття в логіці діалектики розуміється як серія дефініцій загального, особливого й одиничного. Саме у такій послідовності вони розглядаються у сфері поняття логіки діалектики.

II. Дефініція загального у сфері поняття

Загальне в логіці діалектики – це загальне, особливе й одиничне як структура поняття, у якій функцію поняття виконує загальне як ціле чи рід. Ціле – це будь-яке утворення дійсності, що у своїх просторових чи часових межах та взаємодіях постає як неподільне хоча б на якомусь рівні, наділене кількісними і якісними характеристиками та таке, що має усталену внутрішню структуру [7, с. 184]. Рід – це поняття, до обсягу якого входять обсяги видових понять, зокрема й одиничних, виражене загальним ім'ям. Загальне ім'я – це ім'я множини предметів. Загальне будемо позначати цифрою «3».

1. Дефініція особливого у сфері поняття

Особливе в логіці діалектики – це загальне, особливе й одиничне як структура поняття, у якій функцію поняття виконує особливе як частина чи вид. Частина – це просторова, часова, змістовна чи субстратна складова явища, що має характеристики цілого [7, с. 186]. Вид – це поняття, обсягом якого є клас предметів, що входить в обсяг ширшого, родового поняття, виражене частковим ім'ям. Часткове ім'я – це ім'я підмножини чи частини множини предметів. Особливе будемо позначати цифрою «2».

2. Дефініція одиничного у сфері поняття

Одиничне в логіці діалектики – це загальне, особливе й одиничне як структура поняття, у якій функцію поняття виконує одиничне як елемент чи індивід. Елемент – це неподільне у складі частини чи цілого. Індивід – це поняття, обсягом якого є один предмет, виражене одиничним ім'ям. Одиничне ім'я – це ім'я елемента множини предметів. Одиничне будемо позначати цифрою «1».

II. Дефініція поняття у сфері судження

Загальне, особливе й одиничне як система дефініцій поняття є не просто етапами розвитку поняття,

а предикатами судження. Для виявлення послідовності у розвитку та підпорядкуванні суджень логіки діалектики необхідно брати до уваги зміну логічного значення предиката. Предикат в логіці діалектики може набувати статусу одиничного, особливого й загального як етапів розвитку поняття у сфері судження. Звідси судження одиничного, особливого й загального.

За допомогою судження в логіці діалектики розкривається зміст поняття. Тому поняття у сфері судження постає дефініцією. Із сучасної перспективи, дефініція в логіці діалектики є синтезом пропозиційної функції як тези і граматичної форми як антитези. Вона має функціонально-граматичну структуру. Суб'єкт і предикат як пропозиційні функції складають граматичний центр судження логіки діалектики та відіграють у ньому ролі граматичного підмету і присудку. Самі ж пропозиційні функції у своїй структурі містять суб'єкт і предикат як силогістичні терміни та одиничне, особливе й загальне як діалектичні категорії. У такому контексті логіку діалектики як процесуальну діалектику можна інтерпретувати як функціональну діалектику.

1. Дефініція одиничного у сфері судження

Судження одиничного – це різновид суджень, у якому дефінітивно специфікується суб'єкт як одиничне. Г. Гегель називав цей різновид суджень судженням наявного буття або судженням якості [8, с. 356]. Серед суджень одиничного можна виокремити одинично-загальне, одинично-особливе й одинично-одиничне судження.

Одинично-загальне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – загальне та визначається, що такий компонент поняття як елемент є частина або ціле, чи такий компонент поняття як індивід є вид або рід. Його схема: $S(x) - P(z)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – загальне (z), отже, одиничне (x) є загальне (z)». Наприклад, «Троянда (S(x)) червона (P(z))». Г. Гегель називав таке судження позитивним [8, с. 356].

Одинично-особливе судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – особливе та визначається, що такий компонент поняття як елемент не є та чи інша частина, або такий компонент поняття як індивід не є той чи інший вид. Його схема: $S(x) - P(y)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – особливе (y), отже, одиничне (x) є особливе (y)». Наприклад, «Троянда (S(x)) не біла (P(y))». Г. Гегель називав таке судження заперечним [8, с. 356–358].

Одинично-одиничне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – також одиничне та визначається, що такий компонент поняття як елемент рівний лише самому собі, такий компонент поняття як індивід знаходиться у рефлексивному відношенні до самого себе, й тому виключає все, що відмінне від нього. Його схема: $S(x) - P(x)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – одиничне

(x), отже, одиничне (x) є одиничне (x)». Наприклад, «Троянда (S(x)) є троянда (P(x))», «Троянда (S(x)) не тюльпан (P(x))». Г. Гегель називав таке судження по різному: тавтологічним, тотожним або нескінченим [8, с. 358].

2. Дефініція особливого у сфері судження

Судження особливого – це різновид суджень, у яких дефінітивно специфікується предикат і характер зв'язки як особливе. Судження особливого поділяється на судження властивості й судження відношення.

Судження властивості – це різновид суджень, у яких дефінітивно специфікується предикат як особливе. Г. Гегель називав таке судження судженням рефлексії або судженням кількості [8, с. 359]. Серед суджень властивості можна виокремити одинично-загальне, особливо-загальне й загально-загальне судження.

Одинично-загальне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – загальне та визначається факт належності такого компонента поняття як елемент – частині чи цілому, або факт належності такого компонента поняття як індивід виду чи роду. Його схема: $S(x) - P(z)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – загальне (z), отже, одиничне (x) є загальне (z)». Наприклад, «Ця троянда (S(x)) біла (P(z))». Г. Гегель називав таке судження сингулярним [8, с. 360].

Особливо-загальне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує особливе, функцію предиката – загальне та визначається факт належності такого компонента поняття як елемент – частині чи цілому, або факт належності такого компонента поняття як частина – цілому, або такого компонента поняття як вид – роду. Його схема: $S(y) - P(z)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує особливе (y), функцію предиката (P) – загальне (z), отже, особливе (y) є загальне (z)». Наприклад, «Деякі троянди, з яких складений букет (S(y)), білі (P(z))». Г. Гегель називав таке судження партикулярним [8, с. 360].

Загально-загальне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує загальне, функцію предиката – також виконує загальне та визначається факт належності такого компонента поняття як елемент частині чи цілому, або факт належності такого компонента поняття як ціле – іншому цілому або такого компонента поняття як вид чи рід – іншому виду чи роду. Його схема: $S(z) - P(z)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує загальне (z), функцію предиката (P) – загальне (z), отже, загальне (z) є загальне (z)». Наприклад, «Усі троянди, з яких складений букет (S(z)) білі (P(z))». Г. Гегель називав таке судження універсальним [8, с. 360–361].

Судження відношення – це різновид суджень, у яких дефінітивно специфікується характер зв'язки як особливе. Г. Гегель називав цей різновид суджень судженням необхідності [8, с. 362]. Серед суджень відношення можна виокремити одинично-загальне, загально-особливе й одинично-особливе судження.

Загально-особливе судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій

функцію суб'єкта судження виконує загальне, функцію предиката – особливе та визначається причинний зв'язок між суб'єктом як цілим, або родом і предикатом як частиною, або видом. Його схема: $S(z) - P(y)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує загальне (z), функцію предиката (P) – особливе (y), отже, загальне (z) є особливе (y)». Наприклад, «Якщо троянди квітнуть (S(z)), тоді згодом зів'януть (P(y))». Г. Гегель називав таке судження гіпотетичним [8, с. 362].

Одинично-особливе судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – особливе та визначається зв'язок взаємодії між суб'єктом як певним елементом, окремим індивідом і предикатом як частинами або видами. Його схема: $S(x) - P(y)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – особливе (y), отже, одиничне (x) є особливе (y)». Наприклад, «Троянда (S(x)) може бути червоною, або білою (P(y))». Г. Гегель називав таке судження диз'юнктивним [8, с. 363].

3. Дефініція загального у сфері судження

Судження загального – це різновид суджень, у яких дефінітивно специфікується суб'єкт, зв'язка і предикат як загальне. Г. Гегель називав цей різновид суджень судженнями поняття [8, с. 363]. Серед суджень поняття можна виокремити одинично-особливе, загально-особливе й одинично-загальне судження.

Одинично-особливе судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – загальне, визначення якого містить фактичну підставу того, що воно стверджує. Його схема: $S(x) - P(y)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – особливе (y), отже, одиничне (x) є особливе (y)». Наприклад, «Цей букет троянд (S(x)) гарний (P(y))». Г. Гегель називав таке судження асерторичним [8, с. 364].

Загально-особливе судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує загальне, функцію предиката – особливе, визначення якого містить логічну підставу того, що воно стверджує. Його схема: $S(z) - P(y)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує загальне (z), функцію предиката (P) – особливе (y), отже, загальне (z) є особливе (y)». Наприклад, «Якщо букет троянд потворний (S(z)), тоді він може стати гарним (P(y))». Г. Гегель називав таке судження проблематичним [8, с. 364].

Одинично-загальне судження – це одиничне, особливе й загальне як структура поняття, у якій функцію суб'єкта судження виконує одиничне, функцію предиката – загальне, визначення якого містить фактичну й логічну підставу того, що воно стверджує. Його схема: $S(x) - P(z)$. Вона читається: «Функцію суб'єкта (S) виконує одиничне (x), функцію предиката (P) – загальне (z), отже, одиничне (x) є загальне (z)». Наприклад, «Цей букет, складений у такий спосіб (S(x)), гарний (P(z))». Г. Гегель називав таке судження аподиктичним [8, с. 364].

III. Дефініція поняття у сфері виводу

Вивід є синтезом поняття і судження. Загальне, особливе й одиничне як структурні елементи поняття та

одиничне, особливе й загальне як предикати судження виступають крайніми і середнім термінами виводу.

Вивід – це особливе, одиничне й загальне як структура поняття, у якому функцію середнього терміну почергово виконує особливе, одиничне й загальне. Звідси вивід особливого, вивід одиничного й вивід загального.

Названі виводи можна подати такими схемами:

$S(x) - M(y) - P(z)$

$S(z) - M(x) - P(y)$

$S(y) - M(z) - P(x)$

Предикат висновку першого виводу як виводу особливого входить до засновку другого виводу як виводу одиничного. Предикат висновку виводу одиничного входить до засновку третього виводу як виводу загального. Третій вивід обґрунтовує коректність першого виводу. Загалом усі три виводи являють собою один, цілісний вивід, послідовними фрагментами якого вони є. У цьому контексті вивід є циклом дефінітивних специфікацій середнього терміна.

1. Дефініція особливого у сфері виводу

Вивід особливого – це особливе, одиничне й загальне як структура поняття, у якому функцію середнього терміну виконує особливе, а функції крайніх термінів – одиничне й загальне чи загальне й одиничне. Г. Гегель називав такий вивід якісним умовиводом або умовиводом наявного буття [8, с. 368]. Серед виводів особливого можна виокремити вивід особливого як одиничного, вивід одиничного як загального й вивід загального як особливого.

Вивід особливого як одиничного – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує особливе, а функції крайніх термінів – одиничне й загальне, й при цьому одиничне визначається як загальне, оскільки воно є особливе. Його схема: $S(x) - M(y) - P(z)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує одиничне (x), функцію середнього терміну (M) – особливе (y), функцію більшого терміну (P) – загальне (z), отже, одиничне (S(x)) є загальне (P(z))». Наприклад: «Ця троянда (S(x)) червона (M(y)). Червоне (M(y)) – колір (P(z)). Отже, ця троянда (S(x)) має колір (P(z))». Г. Гегель називав вивід особливого як одиничного умовиводом першої фігури [8, с. 371].

Вивід одиничного як загального – це вивід, у якому функцію середнього терміну виконує одиничне, а функції крайніх термінів – особливе й загальне, й при цьому одиничне виключає із себе особливе на підставі свого власного загального. Його схема: $S(y) - M(x) - P(z)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує особливе (y), функцію середнього терміну (M) – одиничне (x), функцію більшого терміну (P) – загальне (z), отже, одиничне (S(x)) є загальне (P(z))». Наприклад, «Червоне (S(y)) не є троянда (M(x)). Троянда (M(x)) має білий колір (P(z)). Отже, червоне (S(y)) не є біла троянда (P(z))». Г. Гегель називав вивід одиничного як загального умовиводом другої фігури [8, с. 372].

Вивід загального як особливого – це вивід, у якому функцію середнього терміну виконує загальне, а функції крайніх термінів – одиничне й особливе, й при цьому особливе як одиничне частково є загальне. Його схема: $S(x) - M(z) - P(y)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує одиничне (x), функцію середнього терміну (M) – загальне (z), функцію більшого терміну

(P) – особливе (y), отже, одиничне (S(x)) є особливе (P(y))». Наприклад, «Ця троянда (S(x)) має колір (M(z)). Колір троянди (M(z)) червоний (P(y)). Отже, деякі троянди (S(x)) червоні (P(y))». Г. Гегель називав вивід загального як особливого умовиводом третьої фігури [8, с. 372].

2. Дефініції одиничного у сфері виводу

Вивід одиничного – це особливе, одиничне й загальне як структура поняття, у якій функцію середнього терміна виконує одиничне, а функції крайніх термінів – загальне й особливе, чи особливе й загальне. Г. Гегель називав вивід одиничного умовиводом рефлексії [8, с. 374]. Серед виводів одиничного можна виокремити вивід особливого як одиничного, вивід одиничного як особливого й вивід загального як одиничного.

Вивід особливого як одиничного – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує особливе як сукупність одиничностей, а функції крайніх термінів – одиничне й загальне й при цьому, завдяки особливому, одиничне визначається як загальне. Його схема: $S(x) - M(y) - P(z)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує одиничне (x), функцію середнього терміну (M) – особливе (y), функцію більшого терміну (P) – загальне (z), отже, одиничне (S(x)) є загальне (P(z))». Наприклад, «Троянда (S(x)) має червоний колір (M(y)). Усі червоні троянди (M(y)) є квітами (P(z)). Отже, троянда (S(x)) є квіткою (P(z))». Г. Гегель називав вивід особливого як одиничного умовиводом сукупності [8, с. 374].

Вивід одиничного як особливого – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує одиничне, а функції крайніх термінів – загальне й особливе, й при цьому можливі два варіанти виводу: а) якщо особливе дорівнює сукупності одиничностей та одиничності входять в обсяг загального, то особливе визначається через загальне; б) якщо ж особливе перевершує за обсягом сукупність одиничностей, то воно лише частково підпадає під загальне. Його схема: $S(z) - M(x) - P(y)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує загальне (z), функцію середнього терміну (M) – одиничне (x), функцію більшого терміну (P) – особливе (y), отже, одиничне (S(x)) є загальне (P(z))». Наприклад, «Перша, друга, третя троянди (S(z)) мають червоний колір (M(x)). Перша, друга, третя червоні квіти (M(x)) – рослини (P(y)). Отже, усі троянди (S(z)) – рослини (P(y))»; «Троянда і тюльпан (S(z)) є квіти (M(x)). Квіти (M(x)) – рослини (P(y)). Отже, троянда і тюльпан (S(z)) є рослини (P(y))». Г. Гегель називав вивід одиничного як особливого умовиводом індукції [8, с. 376].

Вивід загального як одиничного – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує загальне, а функції крайніх термінів – особливе й одиничне, при цьому особливе, завдяки своїй суттєвій схожості із загальним, забезпечує перехід від особливого до одиничного. Його схема: $S(y) - M(z) - P(x)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує особливе (y), функцію середнього терміну (M) – загальне (z), функцію більшого терміну (P) – одиничне (x), отже, особливе (S(x)) є одиничне (P(x))». Наприклад, «Усі троянди (S(y)) – квіти (M(z)). Деякі квіти (M(z)) мають білий колір (P(x)). Отже, деякі троянди (S(y)) мають білий колір (P(x))». Г. Гегель називав вивід загального як одиничного умовиводом аналогії [8, с. 376].

3. Дефініції загального у сфері виводу

Вивід загального – це особливе, одиничне й загальне як структура поняття, у якому функцію середнього терміна виконує загальне, а функції крайніх термінів – одиничне й особливе, чи особливе й одиничне. Г. Гегель називав вивід загального умовиводом необхідності [8, с. 377]. Серед виводів загального можна виокремити вивід особливого як загального, вивід одиничного як особливого й вивід загального як особливого.

Вивід особливого як загального – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує особливе, а функцію крайніх термінів – загальне й одиничне, й при цьому загальне як рід розподіляється на види, особливе як вид – на одиничне як підвиди. Його схема: $S(z) - M(y) - P(x)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує загальне (z), функцію середнього терміну (M) – особливе (y), функцію більшого терміну (P) – одиничне (x), отже, загальне (S(z)) є одиничне (P(x))». Наприклад, «Троянди (S(z)) бувають червоними і білими (M(y)). Червоні й білі троянди (M(y)) бувають квітучими і в'янучими (P(x)). Отже, троянди (S(z)) бувають квітучими і в'янучими (P(x))». Г. Гегель називав вивід особливого як загального категоричним умовиводом [8, с. 377]. А. Шуман – дивизивним умовиводом [4, с. 192].

Вивід одиничного як особливого – це вивід, у якому функцію середнього терміна виконує одиничне, а функцію крайніх термінів – загальне й особливе, й при цьому одиничне як умова існування особливого підводиться під загальне. Його схема: $S(z) - M(x) - P(y)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує загальне (z), функцію середнього терміну (M) – одиничне (x), функцію більшого терміну (P) – особливе (y), отже, одиничне (S(x)) є загальне (P(z))». Наприклад, «Якщо троянди (S(z)) ростуть (M(x)), тоді їх поливають (P(y)). Троянди (S(z)) ростуть (M(x)). Отже, троянди (S(z)) поливають (P(y))». Вивід одиничного як особливого Г. Гегель називав гіпотетичним умовиводом [8, с. 377].

Вивід загального як особливого – це вивід, у якому функцію середнього терміну виконує загальне, а функції крайніх термінів – одиничне і особливе й при цьому загальне отримує визначення у всіх своїх особливих моментах. Його схема: $S(x) - M(z) - P(y)$. Вона читається: «Функцію меншого терміну (S) виконує одиничне (x), функцію середнього терміну (M) – загальне (z), функцію більшого терміну (P) – особливе (y), отже, одиничне (S(x)) є особливе (P(y))». Наприклад, «Ця квітка (S(x)) є трояндою (M(z)). Троянди (M(z)) бувають білими і червоними (P(y)). Отже, ця квітка (S(x)) не може бути іншого кольору (P(y))». Г. Гегель називав вивід загального як особливого диз'юнктивним умовиводом [8, с. 377].

Проаналізовані виводи особливого, одиничного й загального взаємно обґрунтовують один одного, утворюючи цикл дефінітивних специфікацій, у якому місце середнього терміна як його центру послідовно займають особливе, одиничне й загальне.

Проведений аналіз логіки діалектики як діалектики логіки поняття у сфері поняття, судження й виводу надає аргументи для обґрунтування тези про можливість побудови теорії логіки діалектики. Він спростовує тезу К. Поппера та його прибічників про неможливість побудови такої теорії.

Список використаних джерел

1. Поппер К. Что такое диалектика? / К. Поппер // Вопросы философии. – 1995. – №1. – С.118–138.
2. Солопов Е. Ф. Логика диалектики. К 240-летию со дня рождения Гегеля / Е. Ф. Солопов. – М.: ЛИБРОКОМ, 2011. – 240 с.
3. Труфанов С. Н. «Наука логики» Гегеля в доступном изложении / С. Н. Труфанов. – Самара: Парус, 1999. – 187 с.
4. Шуман А. Н. Трансцендентальная философия / А. Н. Шуман. – Мн.: Экономпресс, 2002. – 416 с.
5. Шуман А. Н. Философская логика: истоки и эволюция / А. Н. Шуман. – Мн.: Экономпресс, 2001. – 368 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет / Г. В. Ф. Гегель. Сост. и общ. ред. А. В. Гулыги. – М.: Мысль, 1971. – Т.2. – 630 с.
7. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів / В. Петрушенко. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2009. – 264 с.
8. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук: Наука логики / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1975. – Т.1. – 452 с.

References

1. Popper K. Chto takoe dialektika? / K. Popper // Voprosy filosofii. – 1995. – №1. – S.118–138.
2. Solopov E. F. Logika dialektiki. K 240-letiju so dnja rozhdenija Gegelja / E. F. Solopov. – M.: LIBROKOM, 2011. – 240 s.
3. Trufanov S. N. «Nauka logiki» Gegelja v dostupnom izlozhenii / S. N. Trufanov. – Samara: Parus, 1999. – 187 s.
4. Shuman A. N. Transcendental'naja filosofija / A. N. Shuman. – Mn.: Jekonompress, 2002. – 416 s.
5. Shuman A. N. Filosofskaja logika: istoki i jevoljucija / A. N. Shuman. – Mn.: Jekonompress, 2001. – 368 s.
6. Gegel' G. V. F. Raboty raznyh let / G. V. F. Gegel'. Sost. i obshh. red. A. V. Gulygi. – M.: Mysl', 1971. – T.2. – 630 s.
7. Petrushenko V. Tlumachnyj slovnyk osnovnyh filosofsk'kyh terminiv / V. Petrushenko. – L'viv: Vyd.-vo NU «L'vivs'ka politehnika», 2009. – 264 s.
8. Gegel' G. V. F. Jenciklopedija filosofskih nauk: Nauka logiki / G. V. F. Gegel'. – M.: Mysl', 1975. – T.1. – 452 s.

Hnatiuk Ya. S., Candidate of Philosophy,
docent Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ukraine, Ivano-Frankivsk), j.s.hnatiuk@gmail.com

The Logic of dialectics as the Dialectical logic

In the article is analysed The Logic of dialectics as the series of immanent definitions and The Dialectical logic as methodology of its construction. The Dialectical logic is conceptualized by means of grammatical form of propositional function and definitional specification. The Logic of dialectics represents as functional dialectics of modifiers, descriptors and functors.

Keywords: The Logic of dialectics, The Dialectical logic, functional dialectics, grammar form, propositional function, definitional specification.

* * *

УДК 122:316

Нарядько Г. Я.,
кандидат философских наук, доцент кафедры
философии, социологии и менеджмента
социокультурной деятельности, ГУ «Южноукраинский
национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского» (Украина, Одесса),
gileya.org.ua@gmail.com

Пастушенко О. В.,
кандидат философских наук, доцент кафедры
философии, политологии, психологии и права,
Одесская государственная академия
строительства и архитектуры
(Украина, Одесса), gileya.org.ua@gmail.com

DOVERIE (СОЦИАЛЬНО–ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ)

Исследовано феномен доверия в социально–философском аспекте. Доверие рассматривается как ключевая характеристика развитого современного общества. Проводится детальный анализ видов доверия, а именно персонализированного и доверия к абстрактным системам. Последнее тип доверия формируется в современную эпоху. Выделены общественные функции

доверия. Утверждается, что снижение доверия в обществе должно стать одной из ключевых задач современного общества.

Ключевые слова: доверие, виды доверия, функции доверия, доверие, демократическое общество, общественные отношения.

(стаття друкується мовою оригіналу)

Доверие считается сегодня одной из востребованных тем в философии и социально–экономических науках, поскольку доверие – современная социальная проблема, социально–экономический механизм, обеспечивающий социальное развитие и социальный порядок. Особенностью изучения феномена доверия является широта интерпретаций и понимания его сущности с позиций междисциплинарности. Он является предметом исследования и в социальной психологии, и социологии, и философии, и политологии, и культурологии, и социально–экономических наук. С позиций социологии актуальность изучения этого явления продиктовано необходимостью поиска механизмов обеспечения социальной стабильности, устойчивости, прогнозируемости социальных взаимодействий минимизации рисков.

В специальной литературе отмечается, что все экономические кризисы коренятся в потере доверия друг к другу, к порядку, правительству, общественным институтам. Потеря доверия толкает людей к разрывам связей, ажиотажному спросу, импульсивным, нерациональным действиям [3, с. 397]. Социолог рассматривает доверие как ключевую характеристику развитого человеческого общества, проявляющуюся как на социальном (доверие к общественным институтам и государству в целом), так и на индивидуальном уровне.

Одним из важнейших факторов, определяющим характер не только межличностных, но и в целом всех социальных отношений является доверие. Это и обусловило актуальность данной проблематики.

Проблема доверия рассматривалась мыслителями изначально в контексте анализа «договорного» начала общественных отношений (Г. Гроции, Дж. Локк, И. Кант и Э. Дюркгейм). В той или иной форме к этой проблеме обращался Т. Парсонс. В концепции Т. Парсонса доверие – одно из условий, обеспечивающих общественную стабильность. Проблема доверия рассматривается им в рамках концепции взаимообменов ресурсами между подсистемами общества. В частности, во взаимообменах с подсистемой интеграции политика обменивает обязательства эффективной реализации коллективных целей на доверие социума. Доверие избирателей выступает как своеобразное кредитование политики.

Ряд известных обществоведов обратились к исследованию природы доверия в новом общественном контексте. Среди них – Б. Барбер, Э. Гидденс, Н. Луман, А. Селигмен, С. Айзенштадт, Ф. Фукуяма, П. Штомпка. Подчеркивая роль доверия в организации общественной жизни, известный американский социолог А. Селигмен в своем труде «Проблема доверия» исследует процесс эволюции доверия, со времен античности, и приходит к выводу, что причиной проблемы доверия является расслоение и ролевая сложность современного общества [4, с. 8].

Петр Штомпка, по сути, создавшего социологическую теорию «доверия – недоверия» рассматривает доверие как «ставку» в отношении неподвижных